folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:77, 2014/1

KÜLTÜREL BİR MEKÂN OLARAK ÇERMİK HAMAMI

Rezan Karakaş*

Giriş

"Arapça 'hamm' (sıcaklık) sözcüğünden gelen 'hammâm' (hamam), 'yıkanılacak yer' anlamındadır (Meydan Larousse: 568). Farsça germâbe sözcüğü ise "sıcak su hamamı, kaplıca, ılıca, kaynarca" (Devellioğlu 1992: 341). anlamlarını karşılar. "Anadolu'da 'çimek ve yunak' sözcükleri, 'hamam' karşılığında kullanılır" (Ögel 1991: 103). Ögel'e göre "Anadolu köylerinde hamam karşılığı olarak kullanılan en eski Türk kültür sözü, 'munça' veya 'munçak'tır. 'Isı, ısıcak, ısı-dam, isik, ısık, issi" gibi sözler ise bütün Türk çevrelerinde ortak kullanılan" (Ögel 1991: 107). ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır. "Eski Mısır ve Kıpçak Türk kültür çevrelerinde ılı-su ve yılı-su sözleri, hem hamam için hem de ılıksu için kullanılmıştır" (Ögel 1991: 108). "Eski Uygur yazılarında temizlikle ilgili olarak yer alan 'Keçi sütü ile yıkanırsa' (Eçkü süti birle yunsar), 'vücudunu temizce yunup, yıkayıp…' (et özin arıg yunıp), 'yunup, yıkanıp, temizlensin' (yunsun, arıtınsun)" (Ögel 1991: 103). sözleri, Türklerde temizliğe verilen önemi göstermesi açısından ayrıca dikkate değerdir.

"Hamam, suyun ısıtılması suretiyle insanların yıkanması için yapılmış bir tesistir.

* Yrd. Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Bölümü, Siirt.

Yeraltından fışkıran, içinde kimyevi maddelerin varlığı sayesinde bazı hastalıklara karşı şifa verici özellikleri bulunan suların kullanıldığı yapılara da bazen 'hamam' denilmekle beraber bunlara Türkçede 'kaplıca' ve suyun genellikle tabii olarak sıcak oluşundan dolayı 'ılıca' adı verilir. Kaplıcaları hamamlardan ayıran en önemli özellik, büyük yıkanma mekânının ortasında bulunan geniş havuzdur" (İslam Ansiklopedisi: 402).

"Su ile arınmanın, temizlik yapmanın dinî bir vazife olduğunu gösteren ilk yazılı belgelere İranlıların kutsal kitabı Zandavesta ile Hintlilerin kutsal kitabı Darmaçastra'da rastlanır. Son yıllarda yapılan kazılarda kral Adad Nirari'nin saray yıkıntıları arasında bulunan hamam kalıntısı, kapalı hamamların başlangıç tarihi bakımından bir belge sayılmıştır. Musevîlerde çok eski zamanlarda dinî amaçlarla hamamlar yapılmıştır. Bunların en önemlisi, bugüne kadar korunan Kudüs'teki şifa hamamıdır" (Meydan Larousse: 568).

"Bugünkü Pakistan'ın batısında Sind'de yapılan tarih öncesi çağlara ait kazılarda, milattan önce 2500-1500 yıllarındaki İndus medeniyetinin en önemli şehri olan Mohenjo-Daro meydana çıkarıldığında tespit edilen çok gelişmiş bir su ve kanalizasyon sisteminin varlığı, burada hamamlar olduğunu düşündürmüştür" (İslam Ansiklopedisi: 402).

"Eski Mezopotamya'da yapılan kazılarda dünyanın en eski hamamı olarak kabul edilen Asur hükümdarlarına ait bir yıkanma tesisi bulunmuş, Dicle kıyısındaki Asur'da Kral III. Salmanasar'ın (m.ö. 859-824). bir hamamının varlığı tespit edilmiştir" (İslam Ansiklopedisi: 402). "Romalılar döneminde oldukça ihtişamlı ve çok sayıda hamam yapılmıştır. "Pompei şehrindeki Stabia Hamamı, bu hamamların ilki kabul edilmektedir" (İslam Ansiklopedisi: 403).

"Osmanlı Türklerinin ilk hamamı Bursa'da 1336 yılında Orhan Bey tarafından yaptırılmıştır. Kamusal alandaki ilk hamam ise 1584 yılında III. Murat'ın annesi Nurbanu Sultan'ın Mimar Sinan'a yaptırdığı Çemberlitaş Hamamı olmuştur" (Bozok 2005: 67). Anadolu'da Artuklular, Selçuklular ve Osmanlılardan kalma yüzlerce hamam vardır. Bu hamamların bir kısmı, bakımsızlıktan yıkılmış ve kaybolmuştur. Günümüzde ayakta kalmayı başaran hamamlar ise insanların temizlik ve sağlık gibi ihtiyaçlarına cevap vermeye devam etmektedir.

"Hamam, büyük yerleşim yerlerindeki Divan şairlerinin bir araya gelip sohbet ettikleri mekânlardan biri haline gelmiştir. XV. yüzyıldan itibaren edebî bir mahfil olma özelliği kazanmaya başlayan hamamlarda şairlerin sohbetler düzenlediği, bu sohbetlerin zaman zaman eğlenceye dönüştüğü, İstanbul'da bazı hamamların belirli vakitlerde kapatılıp buralarda şiir üzerine konuşmaların yapıldığı tezkirelerdeki kayıtlardan anlaşılmaktadır" (İslam Ansiklopedisi Cilt: 15: 432).

Hamam kültürü, Divan şiirinde "hammâmiyye" adı verilen şiirlerin yazılmasına sebep olurken, halk edebiyatında efsane, masal, türkü, mani, atasözü gibi türlere de çeşitli vesilelerle yansımıştır.

"Antik çağlardan günümüze uzanan çizgide hamamlar, gündelik yaşamın önemli bir noktasında yer almışlardır. Bu yapılar, yıkanma gibi gerekli bir ihtiyaca cevap vermenin yanı sıra insanlar arası iletişim, eğitim, sağlık, spor, dinlenme ve eğlence gibi çeşitli cinsiyet, yaş ve türden sosyal grupların zevkle bir araya geldikleri önemli mekânlar olmuşlardır" (Türkan 2009: 172).

Anadolu'nun birçok yöresinde bilhassa kadınlara mahsus hamam eğlencelerinin, kısmen de olsa, sürdürüldüğü veya sürdürülmeye çalışıldığı bilinmektedir. "Erzurum, yabancı turistlerin 'Turkish Bath' olarak adlandırdıkları 'hamam' kültürünün gelenekselliğini koruduğu bir şehirdir. Birçok Osmanlı hamamının bulunduğu şehirde, günümüzde de geleneksel Türk hamam kültürü yaşatılmaya çalışılmaktadır. Bakır hamam tasları, takunyalar, kurna başı, göbek taşı, külhan gibi maddi kültür mirasları önemini korumaktadır. Lala Paşa Hamamı, Kırkçeşme Hamamı, Boyahane Hamamı, Murat Paşa Hamamı, Küçük Hamam, Saray Hamamı, Çifte Göbek Hamamı ve Gümrük Hamamı gibi tarihi hamamlar, günümüze ulaşmayı başaran ve hâlâ kullanılan tarihi ve kültürel değerlerdir. Yörede 'Gelin Hamamı, Damat Hamamı, Ayak Açma Hamamı, Yarı-Kırk Hamamı, Yol Hamamı, Sıra Hamamı, Ramazan Hamamı, Yas Hamamı, Kaplıca-Çermik Hamamları gibi' sürdürülen gelenekler, hamam kültürünün yaygınlığının bir göstergesidir" (Cengiz, Akkuş 2012: 70).

Bu araştırmada Çermik Hamam kültürü üzerinde durulacak; bu bağlamda Melike Belkıs Efsanesi, gelin hamamı geleneği ve "şifa veren sıcak su"ya yönelik halk inanışları irdelenecektir.

"Çermik, Ergani Ovası'nın batısında çevresi Güneydoğu Toroslar'a ait dağlık ve tepelik alanlarla kuşatılmış bir mevkide yöresel adı "Sinek Çayı" olan ve Fırat Nehri'ne karışan Çermik Çayı kenarında, çevreye hâkim Kale tepesinin doğu eteğinde, deniz seviyesinden ortalama 685 metre yükseklikte kurulmuştur" (Meşeli 2005: 55).

Diyarbakır'ın ilçesi olan Çermik'in il merkezine uzaklığı 89 km'dir. 1032 kilometrekare alana sahip olan Çermik, dört tarafı dağlarla çevrili bir vadiye kuruludur. Tarihte Aberna olarak bilinen ilçenin "sıcak su" anlamına gelen "Çermik" adını da şifa dağıtan kaplıca suyundan aldığı bilinmektedir.

1. Kaplıca

"Şifalı su, bir yerde tabiata bağlı özellikler kazanmış bulunan ve kendi bileşiminde herhangi bir değişiklik yapılmadan şifa verici etkileri bilinen hidromineral kaynaklardır. Yerin çok derinlerinde nötron ve proton halinde bulunan parçacıklar, rastladıkları madenleri değiştirir, onların birçoğunu radyoaktif yapar, yeryüzünde bulunmayan ve uzun süre duramayan cisimleri meydana getirirler. Yerüstünde, olağan olarak rastlanmayan bu cisimleri, ancak kaplıca ve maden suları kaynak yerlerinde bulmak mümkün olur. Böyle kaplıca suları, yerin üstüne çıktıktan bir süre sora bu özellikleri kaybederek normal eriyikler haline geçerler. İşte bu nedenle kaplıca ve maden suları, ancak dipten yerin üstüne çıktıkları yerde kullanılırsa faydalı olurlar" (İzbırak 1996: 211).

Anadolu'nun birçok yöresinde kaplıcalara rastlamak mümkündür: "Bursa, Yalova, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, İzmir, Manisa, Muğla, Kocaeli, Aydın, Burdur, Sakarya, Afyon, Kütahya, Bilecik, Eskişehir, Bolu, Ankara, Konya, Niğde, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Yozgat, Tokat, Çorum, Amasya, Samsun, Adana, İçel, Hatay, Malatya, Diyarbakır, Elazığ, Bingöl, Siirt, Mardin, Erzurum, Kars, Ağrı ve Tunceli..." (İzbırak 1996: 216-231). "300'ü aşkın bu kaplıcalar, bölgelere göre ılıca, çermik, hamam, ılısu, girme, terme, kudret hamamı gibi muhtelif adlarla anılırlar" (Yeni Hayat Ansiklopedisi: 1870).

2. Çermik Kaplıca Efsanesi: Melike Belkıs

Çok eskiden yörede hüküm süren bir Acem krallığı varmış. Acem kralının Melike Belkıs isimli kızı hastalanmış; vücudunun her tarafı yaralarla dolmuş. Hiçbir tabip bu yaraları iyileştirememiş. Bir süre sonra yaralar kurtlanmaya ve her tarafı kötü kokular sarmaya başlamış. Bu durum karşısında çaresiz kalan baba, kızını muhafızlar aracılığıyla bir ormana bırakmış. Melike Belkıs, tesadüfen kaplıca suyunun çıktığı yere gelmiş ve yeraltından çıkan sıcak suyu fark etmiş. Ayaklarını sıcak suyun içine bırakan Belkıs, yaralarının iyileştiğini görmüş. Birkaç gün ayaklarını suya soktuktan sonra tüm yaraları iyileşen genç kız, daha sonra tüm vücudunu suya sokmuş ve yıkanmış. Muhafızlar, kral kızının iyileştiğini görünce krala haber vermişler. Kral, hemen oraya gelmiş ve suyun çıktığı yere hamam yaptırmış.

Çermik'te dönem dönem efsane kahramanı kızın adından esinlenilerek "Melike Belkıs Şenlikleri" adı altında festivaller yapılmıştır. Kaymakamlık veya belediye başkanlığı tarafından düzenlenen bu şenliklerde halkın farklı ve özel bir gün geçirmeleri sağlanmıştır (11. Fotograf).*

3. Gelin Hamamı Geleneği

Çermik kaplıca mekânıdır. Çermik kelimesi de sıcak su anlamına gelmektedir. İlçe merkezinde tarihî "Saray Hamamı" bulunmaktadır. Daha eski bir hamam ise bozulmuş ve ev olarak kullanılmaktadır. Çermik'te kaplıcanın bulunduğu bölge, "Hamambaşı" yöre ağzıyla "Hambaşı" olarak adlandırılır. İlçe girişinde yer alan Hamambaşı, civar il ve ilçelerden gelenlere hizmet sunacak çok sayıda otel ve pansiyona sahiptir.

Türk halk kültüründe geçiş dönemlerinde belirli ritüeller gerçekleştirilir. Hayatın üç önemli geçiş döneminden biri olan "evlenme"nin aşamalarından biri olan "gelin hamamı" geleneği, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde benzer şekillerde uygulanmaktadır.

Çermik'te gelin hamamı, iki aşamada gerçekleştirilir. "Gelin hamamının ilkine gelin, düğünden iki veya üç gün önce götürülür. Gelin hamamının ilk bölümü olan bu törene sağdıç, kaynana, gelin ve gelinin yakınlarından biri katılır. Kız, nişanlı olduğu süre zarfında da hamama götürülür. Nişanlılık süresine göre bu, birkaç kez tekrarlanır. Hamamda kaynana, gelin adayının fiziksel durumunu, herhangi bir kusuru olup olmadığını gizlice kontrol eder. Gelin, hamama ikinci kez düğünden 15 gün sonra götürülür. Gelinin hamama götürülmesi işini sağdıç üstlenir. Davetlilerin sayısına göre tutulan otobüs veya arabanın ücretini yine sağdıç verir. Gelin, bu eğlence törenine sevdiklerini çağırır. Gerek damadın gerekse gelinin yakın akrabalarının katıldığı gelin hamamı, oldukça renkli ve neşeli görüntülere sahne olur. Eğlenceye, sesi güzel, darbuka-tef çalmayı bilen bir kadın da çağrılır. Böylece gelin hamamına katılanların güzel bir gün geçirmeleri sağlanır. Bu törende gelin, ortaya alınır ve dellek tarafından yıkanır. Bu esnada genç kızlar, gelinin etrafında daire olur, döner ve oynarlar. Gelin hamamı, gelin için çok özeldir. Ona bu özel günde ipekten peştamal ve takunya giydirilir. Gelinin döşemesi, kanaviçedendir ve özel işlenmiştir" (K1).

Davete katılanlar, geline hediyeler verirler. Sağdıç, daha özel ve ağır bir hediye vermek zorundadır. Bu, para veya giyim eşyası olabilir. Hamamda çalışan dellek,

* Mustafa Orhan'a ait festival madalyası.

başta gelinin yıkanması olmak üzere davete katılan herkesin hizmetini görür ve bunun karşılığında gerek sağdıçtan gerekse damadın ailesinden bahşiş alır. Bu hamam eğlencesi, yemeklidir. Damat tarafınca hazırlanan yemekler, davetlilere ikram edilir. Bazen yemeğin davetliler tarafından getirildiği de olur. Hamam eğlencesinin önemli unsurlarından biri de "nar"dır. Nar, gerek yörede bolca bulunması, gerekse hamamdaki sıcak ortamda sağladığı ferahlatıcı özelliği ile hamam eğlencelerinin olmazsa olmazı, vazgeçilmezidir.

"Gelin hamamı" tamamlandıktan sonra gelinin havluları, el işi bohçalardan çıkarılarak getirilir. Ayrıca gelinin ayağına kirli su sıçramış olabilir diye, giyinmeden önce bir tas su dökülür. Gelin, tören bittikten sonra, başta kaynanası olmak üzere kendisinden yaşça büyük olan tüm davetlilerin elini öper.* Gelin, en şık iç giyimlerini giyer ve hamam sonrası da büyüklerin ellerinden küçüklerin gözlerinden öperek yine en güzel kıyafetlerini giyer (K1).

"Hamamda "gelin hamamı" olduğunu bilen diğer insanlar, o gün hamama gitmezler. Ancak bazı insanlar, çok eğlenceli geçen bu törenleri izlemek ve güzel vakit geçirmek amacıyla o günlerde hamama giderler.

Gelin hamamı geleneği, gelin ve damat aileleri arasında kaynaşma ve yakınlaşmayı sağlar. Geçmiş yıllarda bu eğlencede yemek de olurdu. Damat tarafının hazırladığı yemekler hamama getirilir ve birlikte yenirdi. Bütün hamam masrafları damat tarafından karşılanırdı. Gelin hamamı, yeni evli çiftlerin evliliklerinin bir kez daha kutlanmasına olanak sunar. Gelin hamamı, bir gelin için hayatında yaşayabileceği en güzel anlardan biri olarak belleklerde yerini alır.

Yörede, gelin hamamı geleneği neredeyse kaybolmaktadır. Bunda yaşam şartlarındaki değişimle birlikte Çermik'in yerlileri denilen kesimin bölgeden göçmeleri de etkendir.

4. Hamam ve Sosyal Yaşam

Hamam, Çermik yöresinde evlilik çağına gelmiş erkek çocukları olan anneler için "kız beğenme" olanağını sunan en nadide mekânlardan biridir. Ayrıca hamam, ilçe halkı için soğuk kış günlerinde çok güzel bir banyo olanağı da sunmaktadır. "Eskiden on beş günde bir yorganlar sökülür, yıkanır, öğlen yemeği yendikten sonra, hamama gidilirdi. Gelin, önce kaynanasını ve kendisinden küçük görümcelerini yıkar ve daha sonra kendisi yıkanır; ancak akşama doğru hamamdan çıkılabilirdi" (K1). Hamama giden insanların orada saatlerce kalmaları ve uzun uzun yıkanmaları, hamamın insanlar arasında bir sohbet ve iletişim yeri olduğunun göstergesiydi. Hamama giden kişiler, özellikle kış aylarında yanlarında turşu-ekmek, nar, portakal, mandalina veya elma götürür, banyo yaptıktan sonra yiyeceklerle karınlarını doyurur ve susuzluklarını giderirlerdi.

Çermik yöresinde, Ramazan ve Kurban Bayramları'nın arifelerinde hamama gitmek, geleneksel olarak sürdürülmekte; ancak sosyal dokunun renk değiştirmesi nedeniyle "gelin hamamı" törenine nadiren rastlanmaktadır.

Eskiden hamamda yıkanırken kullanılacak malzemeler, "kildan"** adı verilen

* Gelin hamamı dışındaki hamam çıkışlarında -günümüzde bile- gelin, hamamdan çıktıktan sonra kayınvalidesinin elini öper. Tersi bir durum, saygısızlık olarak yorumlanır ve hoş karşılanmaz.

** Kildan: İçine sabun, lif, kese, kına, kil konan bakırdan yapılmış kap. (http://tdkterim.gov.tr/bts/ (Erişim Tarihi:

bakırdan yapılmış kaplara konurdu. Bu uygulama, günümüzde ortadan kalkmıştır. Eski kildanlar, vitrinlerde nostaljik süs eşyası olarak değerlendirilmektedir (1. Fotoğraf).*

5. Çermik Hamamına Dair Halk İnanışları

Çermik hamamının suyu, kükürtlü doğal bir kaplıca suyudur. Diyarbakır, Siirt, Van, Elazığ, Mardin gibi civar illerden birçok kişi; gezmek, eğlenmek ve bilhassa şifa bulmak amacıyla Çermik kaplıcasına giderler. Çermik kaplıcasının bilhassa romatizma ve cilt rahatsızlıkları ile solunum yolu ve mide hastalıklarına iyi geldiği belirtilmektedir. İlçe dışından gelen ziyaretçilerin kaplıca suyuyla banyo yapmaları ve bu sudan birkaç yudum içmeleri onların şifa arayışlarından kaynaklanmaktadır.

Çermik hamamı ile ilgili olarak insanlar arasında birtakım inanışlar oluşmuştur. Örneğin, gebe kalamayan kadınların Çermik hamamında yedi kez banyo yapıp suyun kaynak yerinde oturdukları takdirde, çocuklarının olacağına inanılır. Çermik hamamına gelip bu işlemleri yaptıktan sonra çocuk sahibi olduğunu söyleyen birçok kadın vardır. Bu durum, halk arasında "bunun üstüne hamile kaldı" tabiriyle anlatılır. Çermik kaplıcasıyla ilgili anlatılan efsane kahramanı kızın adı Belkıs olduğu için kız çocuklarına "Belkıs"; Çermik kaplıcasında yan yana bulunan iki hamamdan birine "Büyük Paşa" diğerine ise "Küçük Paşa" dendiği için de erkek çocuklara "Paşa" adı verilir.

Çocuk sahibi olmak amacıyla türbe ve ziyaret yerlerine giden insanlar, çocukları olduğu takdirde bunu çoğunlukla türbe ve ziyaret yerinde yatan ulu kişinin kerametine bağlar ve adı geçen kutsal mekâna karşı derin bir bağlılık duyarlar. Bu bağlamda doğan çocuklara ziyarette yatan kişinin adını koymak ise bir gelenektir.** Çermik kaplıcası sayesinde çocuk sahibi olduğunu düşünen ailelerin çocuklarına "Belkıs" veya "Paşa" isimlerini vermeleri, bu mekânın da kutsal bir alan olarak algılanmasıyla ilgilidir. Nitekim bilhassa ilçe dışından gelen kişilerin kaplıca için "orası ziyarettir" demeleri de bu noktada dikkat çekici bir husustur.

Çermik'te yaşayan insanlarda rastlanmayan, ancak Çermik dışından gelen bazı ziyaretçilerde görülen bir uygulama ise şöyledir: Çermik kaplıcasında banyo yapmaya giden kişi, çeşmeden akan suyun önüne tas tutar ve bir şey için niyet eder. "….dileğim olursa kükürt gelsin" der. Tasın içine kükürt gelirse kişi, dileğinin gerçekleşeceğine inanır.

Bazı aileler, Çermik kaplıcalarına gitmenin kendilerine uğursuzluk getireceğine inanırlar. İnsanların geçmişte yaşadıkları bazı olumsuz olaylardan kaynaklanmış olan bu durum, günümüzde de etkisini sürdürmektedir.

Haşlanmış yumurta kokusuna benzeyen kokusuyla şehre gelenlere adeta merhaba diyen Çermik hamamı, yüzyıllardır şifa arayıcıların uğrak yeri olmuş ve olmaya devam etmektedir. Diyarbakır'ın en önemli kaplıcası olmasına rağmen maalesef yeterli ilgi ve bakım görememiş, ulusal düzeyde dahi olsa reklamı yapılamamıştır.

05.04.2013).

* Asuman Güneş'e ait kildan.

** Siirt'in Baykan ilçesinde bulunan Veysel Karani ziyareti, "Veysel" adının; Diyarbakır-Mardin yolu üzerindeki Sultan Şeyhmus ziyareti ise "Sultan" ve "Şeyhmus" isimlerinin çocuklara verilmesine vesile olur.

Sonuç

Modern yaşam biçiminin en küçük yerleşim birimlerine kadar hızlı bir şekilde girdiği günümüzde, tarihin zenginlikleriyle beslenmiş, insanlar arasında birlik, beraberlik ve kaynaşmayı sağlayan geleneksel değerlerin korunması; değişen, gelişen ve küreselleşen bir dünyada, kültürlerini kaybetmiş ya da kaybetme tehlikesi içinde olan halklar dikkate alındığında, önemli olmalıdır.

Var olan bir kültürü yıkmak, yok etmek kolay, ancak onun yerine yeni bir kültür inşa etmek zordur. Kültürsüz bir toplum, hüviyetsiz bir toplumdur. Gelenekler, toplumdaki bireyler arasında iletişimi sağlayabilecek temel unsurlardır. Bu bağlamda atalardan alınan bir miras olan gelin hamamı geleneğinin yeni nesiller tarafından harcanması değil yeni ekleme ve kazanımlarla zenginleştirilmesi ve bir sonraki nesle emanet edilmesi esas düşünce olmalıdır.

Çermik hamamının geleneksel ritüelleriyle birlikte yurtiçi ve yurtdışında tanıtımının yapılması, yörenin kaplıca ve kültür turizmi açısından gelişimine imkân sunacaktır. Günümüzde yöre halkı tarafından temizlik ve kısmen sağlık, civar il ve ilçelerden gelenlerce çoğunlukla sağlık amaçlı kullanılan Çermik hamamının kültür taşıyıcısı bir mekân olduğu göz ardı edilmemelidir.

Fotoğraflar*

1. Fotoğraf: Kildan

2. Fotoğraf : Gelin kürsüsü

3. Fotoğraf: Gelinin hamam takunyası

4. Fotoğraf: Saray Hamamı

* Fotoğrafların bir kısmını temin etmemizde katkılar sunan Mustafa Orhan ve Hamdullah Işık'a teşekkür ederiz.

5. Fotoğraf: Saray Hamamı'nın üst bölümü

6. Fotoğraf: Saray Hamamı'nın giriş kapısı

7. Fotoğraf: Saray Hamamı

8. Fotoğraf: Saray Hamamı'nın İçi

9. Fotoğraf: Saray Hamamı'nın Içi

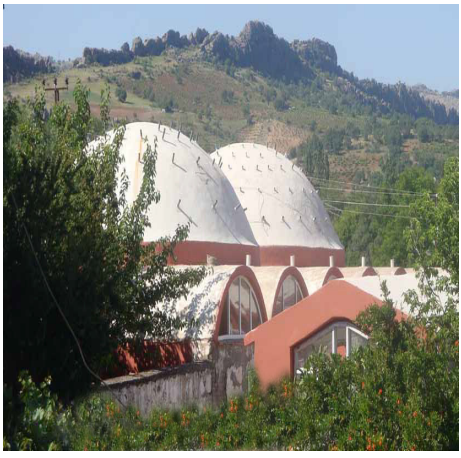
10. Fotoğraf: Saray Hamamı'nın İçi

11. Fotoğraf: 1983 yılı festival madalyası

12. Fotoğraf: Melike Belkıs Efsanesi'nin yazılı olduğu tabela

13. Fotoğraf: Melike Belkıs Hamamı

14. Fotoğraf: Melike Belkıs Hamamı

Kaynakça

Bozok, Duriye (2005). "Türk Hamamı ve Geleneklerinin Turizmde Uygulanışı (Bursa Merkez İlçede Bir Araştırma)", *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 13 Sayfa: (62-86).*

Cengiz, Gülizar; Akkuş Çetin (2012). "Kırsal Turizm Kapsamında Yöre Halkının Kalkındırılması: Erzurum Örneği" *KMÜ Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14 (22): Sayfa: (61-74).*

İslam Ansiklopedisi (1997). "Hamam" maddesi, Cilt: 5. Sayfa: (402-435). Türkiye Diyanet Vakfı yayınları, İstanbul.

İzbırak, Reşat (1996). Türkiye I, Öğretmen Kitapları Dizisi, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul.

Meşeli, Aydoğan (2005), "Çermik ve Yakın Çevresinin Morfografik Özellikleri", *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi: 5, s.: 54-66.*

Meydan Larousse, "Hamam" maddesi Cilt: 5, Sayfa: (568-570).

Ögel, Bahaeddin (1991). Türk Kültür Tarihine Giriş, Türklerde Ev Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara) Cilt: III, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.

Türkan, Kadriye (2009). "Türk Masallarında Mimari: Hamam ve İşlevleri, *Millî Folklor Dergisi, Yıl: 21 Sayı: 84. Sayfa: (162-174).*

Yeni Hayat Ansiklopedisi, "Kaplıca" maddesi, 4. Cilt, Doğan Kardeş yayınları.

http://tdkterim.gov.tr/bts/ (Erişim Tarihi: 05.04.2013).

Sözlü Kaynaklar

K1: Esma Orhan, 1960 doğumlu, ilkokul mezunu, Diyarbakır-Çermik

K2: Naciye Bandeoğlu, 1955 doğumlu, okuryazar, Diyarbakır-Çermik.

Özet

KÜLTÜREL BİR MEKÂN OLARAK ÇERMİK HAMAMI

Diyarbakır'ın ilçelerinden biri olan Çermik, yörede "şifa merkezi" addedilen kaplıcasıyla bilinir. Nitekim ilçe, adını "sıcak su" anlamına gelen "çermik"ten alır. Yöre halkı tarafından çoğunlukla "hamam" diye adlandırılan kaplıca, nesilden nesile aktarılan "Melike Belkıs Efsanesi" ile adeta şifa vericiliğini kanıtlar.

Çermik hamamı, uzun yıllar gelin hamamlarına ev sahipliği yapar. Ancak toplumun değişen yüzüyle birlikte eski önem ve itibarını kaybeden gelenek, son on yılda neredeyse unutulacak düzeye gelir. Bir zamanlar sosyal yaşamın önemli mekânlarından olan Çermik hamamı, halk arasında birçok inanışın ortaya çıkmasına da vesile olur. Bilhassa çocuk sahibi olmak isteyenlerin ziyaret yerlerinden biri olan hamam, günümüzde bilhassa yöreye yakın il ve ilçelerden birçok ziyaretçiyi ağırlamaya devam etmektedir.

Geçmiş yıllarda annelerin oğulları için kız beğendikleri, gelin hamamı eğlencelerinin düzenlendiği ve "şifa festivalleri"nin yapıldığı bir kültür mekânı olan Çermik hamamı, günümüzde, büyük ölçüde, turizm sektörüne hizmet vermektedir. Oysaki tarihin zenginlikleriyle beslenmiş, insanlar arasında birlik, beraberlik ve kaynaşmayı sağlayan geleneksel değerlerin korunması; değişen, gelişen ve küreselleşen bir dünyada, kültürlerini kaybetmiş ya da kaybetme tehlikesi içinde olan halklar dikkate alındığında, önemli olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Melike Belkıs Efsanesi, Gelin Hamamı, İnanış, Kaplıca

Abstract

CERMIK BATH AS A CULTURAL VENUE

Cermik, one of the counties of Diyarbakir, is known for its hot spring that is considered a 'recovery centre' in the vicinity. In fact, the county has been named after 'cermik' which means 'hot water'. This thermal spring that is commonly called 'hamam' by the locals, fairly demonstrates its restoring quality with 'Melike Belkis Legend' that has been told by generations.

Cermik bath has hosted bridal baths for long years. Nevertheless, losing its former significance and recognition with the changing face of society, this tradition has almost been forgotton during the last decade. Once being one of the important venues of social life, Cermik bath has also lead to numerous beliefs among the public. In particular, as one of the visiting places for those longing for a baby, it still continues to welcome many visitors from neighboring cities and towns at present.

Cermik bath which, in the past, was a cultural venue for mothers choosing a girl/

bride-to-be for their sons, as well as the organization of bridal bath entertainments and ‘recovery festivals’, today widely serves the tourism sector. However, considering the protection of the traditional values fed by historical richness that enable unity, solidarity and cultural amalgamation among the people; and the communities under the threat of having lost or losing their cultural values in a developing and globalizing world, it must be re-considered.

Keywords: Melike Belkis Legend, Bridal Bath, Belief, Hot Spring